

Бахтіяр-наме

Роман Гамада

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Роман Гамада

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

«Бахтіяр-Наме» в історії перської літератури

«Бахтіяр-наме», або ж «Бахтіярова книга», відоме іще як «Оповіді десяти візирів». Жанр оповідей візирів, коли так можна сказати, доволі популярний на Сході: в різних літературах, зокрема індійській, перській, арабській, існує багато версій подібних оповідань, об'єднаних одним спільним рамковим сюжетом. Насамперед слід назвати книгу «Сіндбад-наме», написану у XII ст. п представником персомовної прози Середньої Азії Мохаммедом ас-Загірі Сама рканді, витоки якої вчені добачають у давньоіндійських джерелах, а саме у моралізаторських і дидактичних творах. Існують дві арабські літературні версії «Семи візирів», «Розповідь про царевича та сімох візирів» зі знаменитої «Книги тисячі і одної ночі», а також безліч історій про мудрих радників у народній літературі, щедро розсипаних по рукописних збірниках. Якщо «Сіндбад-наме» присвячене темі жіночої підступності й зрадливості — темі, широко розробленій в давньоіндійській і перській літературах, то «Бахтіяр-наме» опиняється вже у розряді творів про шкоду покvapливих рішень — творів, написаних задля повчання правителям.

Існує літературний варіант «Бахтіяр-наме» Дакаїкі, написаний на поч. XIII ст. (доводять дослідники, не пізніше 1211 року) як наслідування «Сіндбад-наме» ас-Самарканді, що породив багато фольклорних версій, які розглядають у контексті перської народної літератури. Проте ім'я Дакаїкі мало відоме в історії літератури. Його твір написаний складною мовою, що загалом характерно для перської середньовічної прози. Звичайно, у такому вигляді «Бахтіяр-наме» Дакаїкі не змогла собі здобути широкої популярності (через велемовний стиль, пишну і складну метафорику, часом важко зрозумілу для простого читача), що призвело, по суті, до забуття самого автора — про Дакаїкі важко знайти докладніші відомості в середньовічних антологіях-тазкіре чи

в сучасніших історіях літератури (приміром, у фундаментальних «D ě jinach perské a t á d ě ické literatury» за ред. академіка Яна Рипки (Praha, 1956).

Пропонована «Бахтіяр-наме» належить перу анонімного автора, і запозичена вона з відомого рукопису кінця XVII ст. (коли точніше, 1687 року), переписаного в Індії (шифр В 256 Санкт-Петербурзької бібліотеки Рос. НАН). Народна версія відрізняється від літературного прототипу перш за все простотою стилю, відсутністю пишної метафорики і рясних віршових вставок; за мовою вона наближається до таких відомих творів, як новоперська «Туті-наме», що «деякими своїми мотивами проникає до іранської народної творчості. «Туті-наме» і «Бахтіяр-наме» справедливо розглядають у спільному зв'язку, оскільки згадані книги мають витoki у давньоіндійській моралізаторській та дидактичній літературах, особливо ж не викликає сумнівів «Туті-наме» як переробка (точніше, вибір) із давньоіндійської «Шукасапті», доповнена іранськими мотивами.

За композицією і за типом розвитку сюжету згадані твори становлять собою зразки обрамленого (або ж рамкового) оповідання, а точніше, збірки оповідань, об'єднаних спільною оповіддю або ж провідною ідеєю. Ця рамковість давала змогу об'єднувати і цілком відмінні, різнотипні оповідання. Службова заданість зв'язуючого оповідання часто вела до того, що роль головного героя зводилась до мінімуму, а то й зовсім про нього не згадувалось, як це маємо в одному з фольклорних творів про вченого-вихователя Сіндбада, іменем якого названо всю повість. Та й «Бахтіяр-наме» можна назвати «Бахтіяровою книгою» з великою натяжкою, оскільки розповідь про пригоди самого Бахтіяра включена лишень в одне обрамлююче оповідання і вирішальної ролі у книзі не відіграє, таким чином задекларована назва не відбиває зовсім суті твору.

«Бахтіяр-наме» — книга наскрізь дидактична, і це зайвий раз свідчить про її давність та зв'язок із давніми індійською та перською (в її середньовічний, так званий пеглевійський період) літературами. І якщо вже в «Туті-наме» дидактичний елемент — швидше данина традиції, аніж реальна мета книги (мудрий папуга утримує своїми оповідками жінку від гріхопадіння), то пізніші рамкові твори геть позбавлені моралізаторства, і оповідки розповідаються без наперед визначеної мети, щоб лише розважити читача, а то й просто згаяти час. При всій заданості «Бахтіяр-наме» у ній не всі оповідки підпорядковані темі «шкідливості поспіху», — тут і оповідка про купця, від якого відвернулася доля, та про заavidників; не змогли автори оминати й «класичної» теми жіночої підступності та зрадливості, хоча при ближчому розгляді перед нами постає не зрадливиця, а вірна жінка і любляча мати, яка вдалася до хитрощів затим лишень, аби побачитись із рідним сином.

В дусі вченості того часу і літературні, і народні варіанти рясно приправлені коранічними цитатами, завжди влучно дібраними до потрібного місця, що свідчить про добре знання тексту Святого Письма, так само як і про високу художню майстерність авторів. Попри відмінність стилів літературних і народних варіантів послідовно розміщених вставних оповідань, вражає схожість у всіх творах коранічних цитувань (приміром, «Хто вірить Аллахові, для того Він достатній», «Воістину, терпеливим буде вірна нагорода...»), власних імен та географічних назв. З плином часу «Бахтіяр-наме» на народній основі викристалізувалася, набувши досконалої форми та виду, і саме ця якість (простота мови, лаконічність викладу) дала повне право відомому іраністові Є.Е. Бертельсу включити текст «Бахтіяр-наме» до хрестоматійної частини свого «Підручника перської мови».

Роман ГАМАДА

• • •

Далі — у повній книжці «Бахтіяр-наме».
nashaknyga.com.ua